

รูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง
Model and Conservation Ways of Lampang Buddhist Architectural Style
at Wat Phrathad Lampang Luang

พระดัตตวัตสัน รินชุมภู¹

Phra Dattawathus Rinchumphu

สมจันทร์ ศรีปรีชยานนท์²

Somchan Sripraschayanon

พระอธิการสุชาติ จันทสโร²

Phra Athikarn Suchat Chanthasaro

Corresponding Author E-mail: sartsirin@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ความเป็นมาและลักษณะองค์ประกอบของพุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง และพัฒนาการทางพุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง 2) นำเสนอรูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 11 คน และการออกแบบลายเส้น เพื่อนำเสนอรูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมช่างสกุลลำปาง

ผลวิจัยพบว่า พุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปางสามารถจำแนกออก 4 ยุค ได้แก่ ยุคล้านนารุ่งเรือง ยุคพม่าปกครอง ยุคประเทศราชของสยาม และยุคมณฑลเทศาภิบาลจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการสร้างและพัฒนาการในแต่ละยุคล้วนมีความงดงามทางด้านศิลปกรรมและเทคนิคช่าง โดยลักษณะและองค์ประกอบ ได้แก่ เทคนิคช่าง การปั้น การวางผัง การกำหนดขนาดของวิหาร เป็นต้น

รูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์ ได้แก่ การอนุรักษ์ การปรับปรุง การฟื้นฟู การสงวนคุ้มครอง การป้องกันการเสื่อมสภาพ รักษาความคงสภาพ การเสริมสภาพของตัวสถาปัตยกรรม การบูรณปฏิสังขรณ์ การเลียนแบบของเดิม และการสร้างชิ้นใหม่ ส่วนวิธีการอนุรักษ์จำแนกออก 2 ประการ ได้แก่ 1) แนวทางฐานคุณค่า โดยการสำรวจรูปแบบ แบบแปลน โครงสร้าง การตรวจสอบและประเมินผล หรือเพื่อนำมาแก้ไข และเผยแพร่ความรู้เพื่อปลูกฝังจิตสำนึก และช่วยกันอนุรักษ์ 2) แนวทางประยุกต์จากกรมศิลป์ โดยการแนะนำการใช้งานให้ประชาชน และการตรวจสอบ ประเมินผล เพื่อดำเนินการปรับปรุงงานอนุรักษ์และป้องกันไม่ให้เกิดเสื่อมไปตามเวลา องค์ความรู้จากการวิจัย ได้แก่ รูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปางแต่ละยุคประกอบด้วย 1) คติความเชื่อ 2) พุทธศาสนา 3) จักรวรรดิวิทยา 4) ความเชื่อพื้นถิ่น 5) ประวัติศาสตร์ 6) ตำนานทางพระพุทธศาสนาในลำปาง

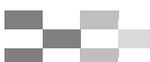
คำสำคัญ: พุทธสถาปัตยกรรม, สกุลช่างลำปาง, แนวทางการอนุรักษ์

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study background, characteristics and the development of Buddhist architecture in Lampang's Artist; 2) to present the styles and guidelines for preserving Buddhist architecture Lampang's Artist at Wat Phrathad Lampangluang. This is qualitative research with document studies and in-depth interviews with 11 key informants and line design. To present the styles and guidelines for preserving Buddhist architecture of Lampang artists.

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

The result of this research found that: The architecture in Lampang's Artist can be classified into 4 eras, namely: the prosperous Lanna, the period Burmese era, the Siam's dynasty and the era of the municipality to the present. The creation and development in each era are all beautiful in art and techniques especially the characteristics and elements of Buddhist architecture are the craftsmanship techniques such as technician, sculpture, planning and determining of the vihara, etc.

The model and conservation include conservation, improvement, restoration, conservation, prevention of deterioration, preservation, reinforcement of the architecture, restoration, imitation of the original, and rebuilding. As the conservation are classified into two types: 1) value-based approach; by surveying the form, plan, structure, inspection, evaluation, discuss to make corrections, disseminating knowledge to cultivate conscience, help to conserve; 2) applied guidelines from the Department of Arts by recommending its use to the public, monitoring, evaluation to improve conservation work and prevent deterioration over time. The body of knowledge of model and guidelines for preserving Buddhist architecture in Lampang sage, each period consisted of: 1) beliefs; 2) Buddhism; 3) cosmology; 4) indigenous beliefs; 5) history; 6) Buddhist legends in Lampang.

Keywords: Buddhist architecture, Lampang's arts, Conservation ways

บทนำ

ความพร้อมพร้อมด้วยวิทยาการในยุคปัจจุบันทางด้านเทคนิคการก่อสร้างที่มีความทันสมัย สะดวก รวดเร็วและแตกต่างจากอดีตที่ผ่านมา กระนั้นก็ตาม กาลเวลาย่อมส่งผลกระทบต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่สำคัญจากการแตกหัก ผุพังและเสื่อมสลายตามยุคสมัย ซึ่งมนุษย์ได้พากเพียรที่จะสืบสานและถ่ายทอด ความรู้ที่เต็มเปี่ยมด้วยความงดงาม ภูมิปัญญา ศิลปะ วิทยาการจากรุ่นสู่รุ่น ดังที่ปรากฏตามพุทธสถานต่าง ๆ ก่อให้เกิดช่างฝีมือที่มีรูปแบบ ลักษณะ เอกลักษณ์เฉพาะ ดังเช่น ช่างสกุลลำปางที่มีการตกแต่งศิลปะที่มีความงดงาม ถ่ายทอดขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม จารีต ประเพณีและสุนทรียภาพให้แก่ชุมชน และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะของความเป็นช่างสกุลลำปางแฝงในพุทธสถาปัตยกรรม (กรมศิลปากร, 2551)

สถาปัตยกรรมของสกุลลำปางได้รับอิทธิพลจากแนวคิดและจินตนาการของช่างแต่ละสมัย และเป็นอัตลักษณ์ที่มีความงดงามทางด้านศิลปกรรม โดยมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ช่างสกุลลำปางจากรุ่นสู่รุ่น มาเป็นระยะเวลายาวนานตามประวัติศาสตร์ออกเป็น 4 ช่วง ได้แก่

ช่วงที่ 1 ยุคทองของล้านนา ประมาณ พ.ศ. 1898-2100 เรียกว่ายุคทอง เป็นยุคที่วิทยาการหลายแขนงมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านการเมืองการปกครอง สภาพเศรษฐกิจและสังคม การติดต่อกับต่างชาติ วรรณกรรม ศาสนา และศิลปกรรมงานช่าง โดยเฉพาะสมัยพระเจ้าติโลกราช (กระทรวงศึกษาธิการ, 2541) ยุคนี้งานมากมายถูกสร้างให้แก่พระพุทธศาสนา ต่อเนื่องจนถึงในสมัยของพระเมืองเกษ (ประมาณ พ.ศ. 2068-2089)

ช่วงที่ 2 ยุคพม่าปกครอง พ.ศ. 2101-2316 พม่าได้เข้ายึด แต่ให้ปกครองแบบล้านนาปกครองกันเอง แต่อยู่ภายใต้การควบคุมของพม่า โดยไม่ได้ก้าวสายเสรีภาพมากนักเพราะต้องการให้พื้นที่ของลำปางเป็นสถานที่สถาปนาให้เป็นเขตศาสนจักร (กรมศิลปากร, 2534) ในช่วงนี้ด้านศาสนาและพุทธสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมต่างๆ ยังคงดำเนินต่อไปได้ระยะหนึ่ง ในช่วงเวลา พ.ศ. 2180-2200 มีการสร้างวัดและเมืองที่เถิน สอดคล้องกับพงศาวดารเมืองเถินระบุว่า ผู้สร้างวัดเวียง คือ พระมหาเถระสังฆทิพย์ ซึ่งเป็นศิษย์ของมหาปาเกสระปัญโญ วัดไหล่หินและพระมหาปัญญา วัดพระธาตุลำปางหลวง

ช่วงที่ 3 ยุคประเทศราชสยาม เรียกอีกชื่อว่ายุคสร้างบ้านแปงเมือง (พ.ศ. 2317-2441) เริ่มหลังจากที่พระเจ้ากาวิละและสายสกุลเจ้าเจ็ดตนได้ร่วมกับสยามขับไล่พม่าออกไปจากล้านนาได้ มีการฟื้นฟูบ้านเมืองให้เจริญขึ้นมาใหม่ ด้วยเหตุปัจจัยทั้งขาดกำลังคน ขาดช่างฝีมือ ก็เลยมุ่งเน้นไปยังการบูรณะที่ศูนย์กลางล้านนาก่อน นั่นคือเชียงใหม่ ทำให้ช่างต่าง ๆ ถูกเกณฑ์ไปที่นั่น จนส่งผลให้ช่างลำปางลดลง สถาปัตยกรรมในช่วงนี้จึงเป็นงานของช่างชาวบ้าน ทำให้ศิลปกรรมทางล้านนาได้รับอิทธิพลจากรูปแบบศิลปะจากกรุงเทพจนสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ช่วงที่ 4 สมัยการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2542 ถึงปัจจุบัน) การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้การสร้างงานสถาปัตยกรรมนั้น ไม่ได้จำกัดเฉพาะสถาบันการปกครองอีกต่อไป ยุคนี้ไม่ได้พัฒนาแนวคิดในการออกแบบเพิ่มเติมจากเดิม แต่เป็นการเลียนแบบตามอย่างงานสถาปัตยกรรมในวัดที่มีอยู่เดิม ก็เพื่อตอบสนองความต้องการทางรสนิยมของผู้สร้าง โดยอิทธิพลสำคัญต่องานก็เป็นรูปแบบของศิลปะรัตนโกสินทร์

วัดพระธาตุลำปางหลวง ถือว่าเป็นแหล่งรวบรวมพุทธสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นของจังหวัดลำปางที่มีความเกี่ยวเนื่องทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปกรรมและเป็นพื้นที่ที่มีพระธาตุประจำเมืองลำปาง โดยได้รับบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระธาตุลำปางหลวง พ.ศ. 2550-2555 แต่ทว่าสถาปัตยกรรมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงและผิพื้อนไปจากของเดิม ก่อให้เกิดข้อวิพากษ์และถกเถียงเกี่ยวกับรูปแบบการบูรณปฏิสังขรณ์ ที่เกิดจากความไม่เข้าใจงานสถาปัตยกรรมโบราณตามแบบเฉพาะเจาะจง ต่อมาภายหลังได้มีการปรับปรุงแก้ไขให้มีลักษณะที่คล้ายคลึงของเดิม โดยอาศัยผู้รู้และบุคคลที่มีความชำนาญทางด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุในการรื้อฟื้นและอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิม ด้วยเหตุและปัจจัยดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง โดยการศึกษาเชิงลึกเพื่อชี้ให้เห็นรูปแบบสถาปัตยกรรมและพัฒนาการของช่างแต่ละยุค อันจะนำไปสู่แนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะที่สวยงามของช่างสกุลลำปาง

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบพุทธสถาปัตยกรรมตามช่วงเวลาดังกล่าวข้างต้น เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ทำให้รู้ถึงพัฒนาการทางด้านสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ ความเชื่อ อายุ กาลเวลา การก่อสร้าง และการปฏิสังขรณ์ที่สืบเนื่องมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน จนทำให้สถาปัตยกรรมมีความสมบูรณ์ด้านรูปแบบ องค์ประกอบศิลป์ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น ลวดลายอันประณีตงดงาม และเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ คติ ความเชื่อ การก่อสร้างที่ได้รับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น ผู้วิจัยมีความความสนใจที่จะศึกษารูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง เพื่อเป็นการรักษาเอกลักษณ์ของพุทธสถาปัตยกรรมช่างสกุลลำปางที่มีความงดงามแบบล้านนาอันทรงคุณค่าให้เคียงคู่กับชุมชนและประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อความเป็นมาและลักษณะองค์ประกอบของพุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง และพัฒนาการทางพุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง
2. เพื่อนำเสนอรูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

1. วิธีการวิจัย คณะผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการศึกษาเอกสาร หนังสือ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา สถาปัตยกรรมล้านนา ประวัติศาสตร์ล้านนาตามหลักคติจักรวาลวิทยา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการศึกษาเชิงลึก (In-depth Interview) กลุ่มผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ลักษณะพุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง จากผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ชุมชน สถาปนิก และนักปราชญ์ ตลอดถึงข้อมูลการดำเนินชีวิต ความเชื่อและความศรัทธาต่อพุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง จำนวน 11 คน และการลงพื้นที่บันทึกภาพและทำรังวัดตัวสถาปัตยกรรมพอสังเขปจากฐานข้อมูลจากเอกสารและหนังสือประกอบ

1.1 การศึกษาเอกสาร (Documentary Study) การศึกษาเอกสาร แนวคิด ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ และพุทธศิลปกรรม เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและงานวิจัยการอื่น ๆ เพื่อจะหาแนวทางเพื่อที่จะได้เก็บข้อมูลในภาคสนามต่อไป โดยการศึกษากรอบทางด้านเนื้อหาเพื่อนำไปสู่การสัมภาษณ์เชิงลึกว่ามีปัจจัย เงื่อนไขอะไรที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

1.2 การลงพื้นที่ (Field Work) เป็นการศึกษาวิจัยทางด้านพุทธศิลปกรรมช่างสกุลลำปาง ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง มีการเก็บข้อมูลภาพถ่าย ทั้งทำแบบร่าง รวมถึงบันทึกลักษณะทางกายภาพ การใช้งานพื้นที่ ความสัมพันธ์กับคติความเชื่อ ความสัมพันธ์กับผู้คน

2. พื้นที่การวิจัย การศึกษาครั้งนี้ มุ่งเน้นพื้นที่ที่มีสถาปัตยกรรมช่างสกุลลำปางที่มีความเด่นชัด ได้แก่ พื้นที่วัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง โดยเฉพาะพระวิหารหลวงที่สะท้อนให้เห็นถึงความงดงามทางด้านศิลปกรรมแบบลำปาง

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ชุมชน สถาปนิก และนักปราชญ์ ตลอดถึงข้อมูลการดำเนินชีวิต ความเชื่อและความศรัทธาต่อพุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง จำนวน 11 คน และผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาแต่ละประเด็นต่างจำนวน 3 รูป/คน

4. เครื่องมือการวิจัย คณะผู้วิจัยได้แบ่งออกตามรูปแบบการวิจัย ดังนี้

4.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ การศึกษาประเด็นปัญหากรอบแนวคิด ทฤษฎีและจุดมุ่งหมายของการวิจัย โดยกำหนดแบบสอบถามเพื่อศึกษาความเป็นมา ลักษณะองค์ประกอบศิลป์ พัฒนาการทางพุทธสถาปัตยกรรม และนำเสนอรูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง โดยตั้งประเด็นคำถามปลายปิดและแบบปลายเปิด รวมทั้งการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ

4.2 เพื่อให้เครื่องมือตรวจสอบความเชื่อมั่นและหาค่าความเที่ยงตรงของแบบสัมภาษณ์เพื่อนำไปสู่การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และนำเสนอรูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง โดยมีประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ 1) แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาในงานพุทธสถาปัตยกรรมทั่วไป 2) แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมท้องถิ่นลำปาง (อารักษ์วัด, เลื้อยวัด) 3) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา (คติจักรวาล) ในงานพุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง วิหารหลวงวัดพระธาตุลำปางหลวง 4) คติความเชื่อและรูปแบบทางพุทธสถาปัตยกรรม

สกุลช่างลำปาง วิหารหลวงวัดพระธาตุลำปางหลวง 5) ประวัติศาสตร์ของวัดพระธาตุลำปางหลวง สามารถใช้ในงานอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง (วิหารหลวง) ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง 6) แนวทางการอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง (วิหารหลวง) ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง 7) ปัจจัยที่ช่วยรักษาอัตลักษณ์ทางด้านพุทธสถาปัตยกรรมของช่างสกุลลำปาง วัดพระธาตุลำปางหลวง

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย ดังนี้

5.1 การศึกษาเชิงเอกสารเกี่ยวกับเอกสาร แนวคิด ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ และพุทธศิลปกรรม เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและงานวิจัยการอื่น ๆ

5.2 การขอหนังสือจากวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อนำลงไปขอความร่วมมือในพื้นที่หรือองค์กรกลุ่มเป้าหมายเชิงพื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

5.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพในการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง (In-depth Interview) จากผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ชุมชน สถาปนิก และนักปราชญ์ ตลอดถึงข้อมูลการดำเนินชีวิต ความเชื่อและความศรัทธาต่อพุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง จำนวน 11 คน เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมช่างสกุลลำปาง

5.4 การนำเสนอรูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง

5.5 การเผยแพร่ความรู้ในวารสารและจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

5.6 การเผยแพร่บทความวิจัยและจัดทำรายงานเล่มสมบูรณ์

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้มีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร คณะผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ที่ได้จากการศึกษาเอกสาร เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีจากหนังสือ ตำราและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีความสอดคล้องกับแนวทางการทำเกษตรเชิงพุทธเกษตรกรรมชุมชน 2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย/สนทนา ด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปเพื่อแนวทางการทำเกษตรเชิงพุทธเกษตรกรรมชุมชนบ้านนาควาง ตำบลตอนไฟ อำเภอมะเข่ จังหวัดลำปาง

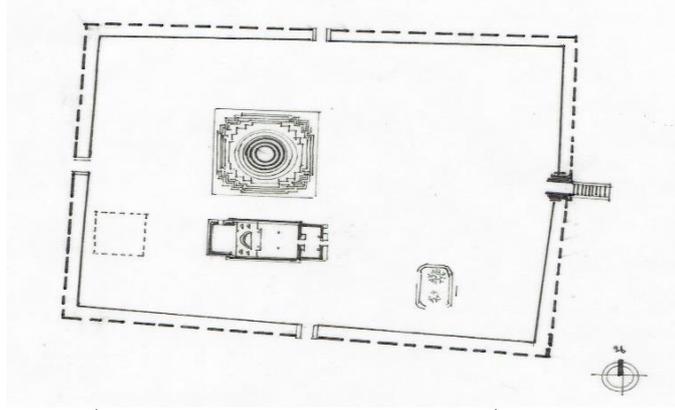
สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง” จากการศึกษาสามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. ความเป็นมา ลักษณะองค์ประกอบและพัฒนาการพุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

ยุคที่ 1 ยุคทองของล้านนา ในช่วง พ.ศ. 1898-2100 วัดพระธาตุลำปางหลวงได้รับการสถาปนาในสมัยพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 192) พระธาตุเจดีย์ พระพุทธบาทบนเนินดินสูง มีกำแพง และคูเมืองล้อมรอบ 3 ชั้น เป็นรูปสี่เหลี่ยมแบบสุโขทัย และพระเจดีย์ได้รับอิทธิพลจากสุโขทัย พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ศาสนาถูกใช้เป็นเครื่องมือในการปกครอง และความมั่นคงของอาณาจักร ความเชื่อที่มีผลอย่างมากในพุทธสถาปัตยกรรมคือ แนวคิดด้านจักรวาลคติ มีการให้ความสำคัญกับแนวแกน จุดศูนย์กลาง และกลุ่มอาคาร โดยศูนย์กลางของผังวัดเป็นพระเจดีย์ มีการใช้ประตูโขงเป็นส่วนสำคัญ และยังมีเชื่อพื้นเมืองที่เกี่ยวกับไม้ศักดิ์สิทธิ์ (ไม้ชะจาว) และเสี้ยววัด

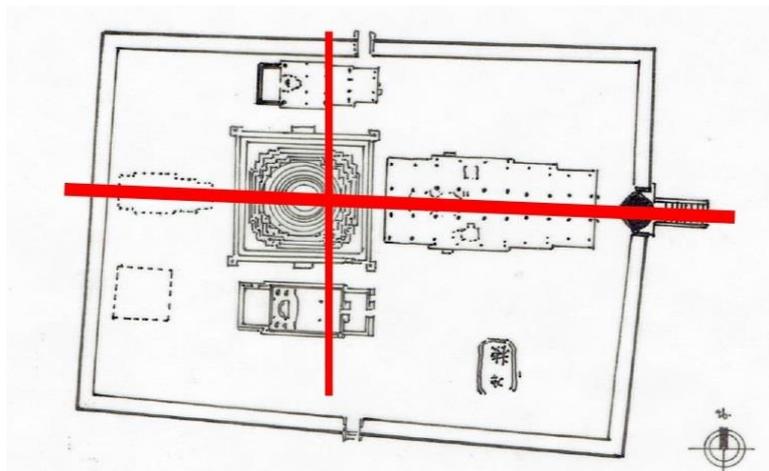

ภาพที่ 1 แผนผังวัดพระธาตุลำปางหลวงเมื่อแรกสถาปนา

ยุคที่ 2 ยุคพม่าปกครองล้านนา พ.ศ. 2100-2316 เป็นเวลากว่า 200 ปีที่พม่าปกครอง โดยพมามุ่งหวังให้วัดพระธาตุลำปางหลวงเป็นที่สถาปนาพระพุทธศาสนาให้เป็นเขตศาสนจักร ในช่วงนี้เองที่มีการสร้างพระวิหารหลวง และพระวิหารน้ำแต้ม คงแนวคิดเดิมคือให้ความสำคัญกับแนวแกนทางทิศตะวันออก-ตก ตัดกับแนวแกนทางทิศเหนือ-ใต้ อาคารที่อยู่ในแนวแกนเดียวกันในทางทิศตะวันออก-ตก มีการใช้ระบบแนวคิดของพม่าผสมลงไปคือ การเว้นพื้นที่ว่าง คือช่องวัดเอาไว

สิ่งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนี้คือ การสร้างพระวิหารโดยเน้นให้เห็นถึงแนวคิดการต้องการเข้าสู่การบรรลุปุทธภูมิ วิหารแต่ละหลัง ต่างก็ใช้คติสัญลักษณ์ของแต่ละวิหารเอง อันแสดงถึงความเป็นศูนย์กลางของตนเอง และใช้จุดศูนย์กลางร่วมกัน คือพระเจดีย์อีกที มีความโดดเด่นคือ ฟังอาคารมีการปรับการยกเก็จ หน้า 2 ช่วง หลัง 1 ช่วง โดยฐานอาคารเป็นฐานเชิงเตี้ย เสาววิหารใช้ลายประดับเสาเทคนิคปิดทองขูดลาย เป็นรูปแบบบัวคว่ำ บัวหงาย ด้านในเป็นภาพบุคคล ท้องเสาเป็นลายก้านแย่ง กับลายเครือเถาประดับด้วยลายช่อของไม้เลื้อยและไม้ม้วน หน้าแหบ แสดงโครงสร้างไม้ต่างใหม่ ไม้ประดับลาย นาคะทนต์ เป็นลายพญาลวง ประกอบด้วยพันธุ์พฤกษา ช่วงสั้นหลังคาประดับด้วยช่อฟ้า หรือปราสาทเพ็ชร์แบบที่พบในปัจจุบัน ขนาดสัดส่วนและโครงสร้างเป็นไม้ต่างใหม่ ยกเก็จ 2 ช่วง มีโครงปีกนก 2 ชุด และเสาระเบียงเตี้ย ทำให้ดูสูงโปร่ง (สามารถ สิริเวชพันธุ์, 2546)

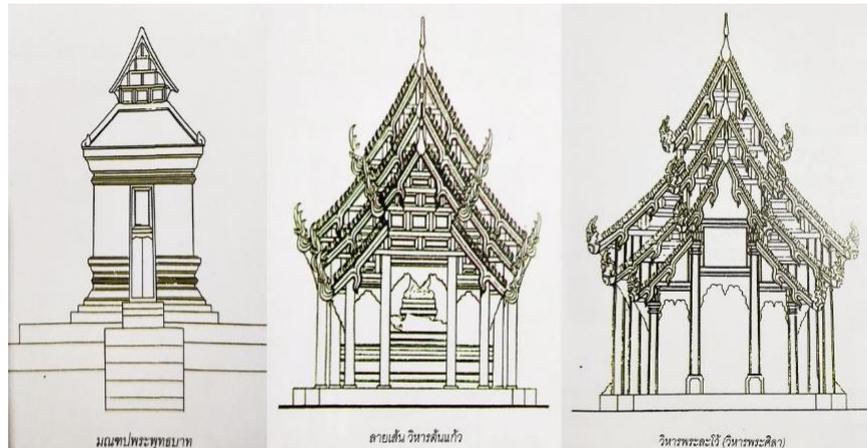

ภาพที่ 2 ภาพลายเส้นสันนิษฐานแผนผังวัดพระธาตุลำปางหลวงช่วงพุทธศตวรรษที่ 22

ยุคที่ 3 ยุคประเทศราชของสยาม พ.ศ. 2317-2441 ยุคนี้อันนาได้เข้าสวามิภักดิ์ต่อสยาม ช่วงนี้มุ่งเน้นการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และปฏิสังขรณ์ พบว่า พระวิหารถูกทิ้งเป็นเวลาหลายปี มีการรักษานัย

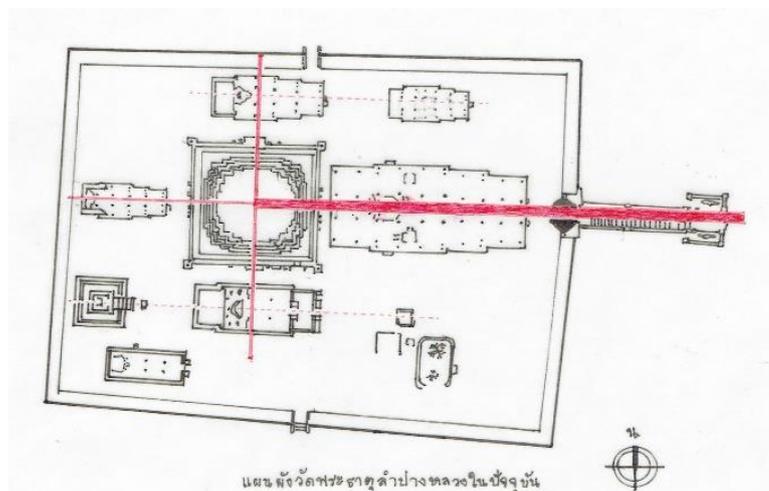

ยะ และความหมายเชิงสัญลักษณ์ตามเดิม ยังให้ความสำคัญกับแนวแกนหลักทางทิศตะวันออก-ตก แนวแกนทิศเหนือ-ใต้ ของพระเจดีย์เพิ่มอีก 2 แกน (บริเวณไม้ชะจาว ไม่มีการก่อสร้างอาคาร) มีการต่อเติมบันไดนาคทางทิศตะวันออก เพื่อเน้นย้ำสัญลักษณ์แนวแกน ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24-25 พบว่ามีการลงรักปิดทองส่วนหลังพระวิหาร (อิทธิพลจากรัตนโกสินทร์) ผังอาคารเป็นแบบเดิม ลวดลายประดับเสาวิหาร เป็นกลีบบัวหัวกลับใช้เทคนิคปิดทองแบบฉลุ หน้าแหวนแสดงโครงสร้างม้าต่างใหม่ มีการแกะสลักไม้ เป็นลายพันธุ์พฤกษา นาคะทนต์มี 2 แบบ คือ ปญจรูป กับนาคหลายตัวพันกัน และหลังคาทรงเป็นแบบเดิม แต่ได้รับอิทธิพลจากรัตนโกสินทร์ในส่วนประดับบางส่วน เช่น ซ่อฟ้ามีปาก

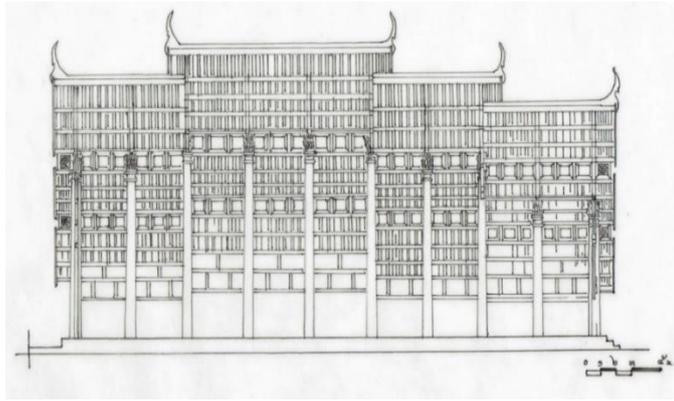

ภาพที่ 3 แบบลายเส้นจากหนังสือ วัดพระธาตุลำปางหลวง (กรมศิลปากร, 2551)

ยุคที่ 4 ยุครัตนโกสินทร์ ถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2542-ปัจจุบัน ซึ่งเรียกได้อีกว่า ยุคปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลจนถึงปัจจุบัน ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองส่งผลกระทบต่อไปยังระบบเศรษฐกิจ และยุคนี้ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกมาด้วย ในสมัย ร.5 ได้เกิดคดียุทธคดีขึ้น และมีการสถาปนา ผูกดวงเมืองใหม่ ใช้คดีจักรวาลและระบบมณฑลเทศาภิบาลมาจัดระเบียบพระธาตุทั้ง 12 ปี เพื่อเป็นสัญลักษณ์สื่อความหมาย พื้นที่ทางกายภาพทางสังคม ต่อมาาระบบทุนนิยมได้เข้ามามีบทบาท รัฐบาลได้ปฏิรูปการปกครอง เศรษฐกิจ ศาสนา การศึกษา ส่งผลกระทบต่อกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานทางพุทธสถาปัตยกรรม จากเดิมผู้ที่จะสร้างต้องเป็นกษัตริย์ พระสงฆ์ เจ้าเมือง ได้เปลี่ยนเป็น คนรวย พ่อค้าชาวจีน ทำให้คนเน้นไปเคารพในตัวบุคคลแทน เช่น ครูบาศรีวิชัย

ภาพที่ 4 ผังอาคารต่าง ๆ ในเขตพุทธาวาส ในวัดพระธาตุลำปางหลวงยุค รัตนโกสินทร์-ปัจจุบัน

ภาพที่ 5 พระวิหารหลวงวัดพระธาตุลำปางหลวง เพื่อแสดงโครงสร้างของหลังคา เสา ผนัง พื้น

2. รูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งการอนุรักษ์สามารถพิจารณาจากรูปแบบการอนุรักษ์โดยใช้ฐานคุณค่า ผสานกับแนวทางมรดกมีชีวิต ใช้กระบวนการการอนุรักษ์อาคาร โดยการรักษาแบบเดิม และการบูรณะแบบเปลี่ยนส่วนที่ชำรุด หรือใช้วัสดุเทคนิคในการอนุรักษ์ให้เหมาะสม ในที่นี้คือ สล่า สามารถดำเนินวิธีการอนุรักษ์ได้ 2 แนวทาง ดังนี้

2.1 แนวทางฐานคุณค่า โดยการสำรวจรูปแบบ แบบแปลน โครงสร้าง เพื่อเขียนแบบ ออกแบบ การสำรวจความเสียหาย เพื่อประเมินความเสียหาย เนื่องจากวิหารหลวงเป็นอาคารขนาดใหญ่ จึงต้องสำรวจในหลาย ๆ ด้าน เพื่อหาส่วนที่เสียหายจะได้ทำการอนุรักษ์ต่อไป การสรุปผล บันทึกผล สรุปว่าจะทำการอนุรักษ์ในส่วนใด อิงจากการสำรวจ การเลือกช่าง สล่า ให้เหมาะกับงานที่ซ่อม การซ่อม นั้นอาศัยฐานข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้า การตรวจสอบและประเมินผล ตรวจสอบความเรียบร้อยของการอนุรักษ์ และประเมินผลเพื่อหารือ หากพบข้อผิดพลาดก็ทำการแก้ไข และการเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึก และช่วยกันอนุรักษ์

2.2 แนวทางประยุกต์จากกรรมศิลป์ โดยการค้นคว้าข้อมูล ของพุทธสถาปัตยกรรม การสำรวจ ด้านกายภาพทั้งจากเอกสารและภาคสนาม การกำหนดนโยบายและแนวทางในการอนุรักษ์ การออกแบบ ทำแบบโครงการ การดำเนินการปรับปรุงงานอนุรักษ์ จัดบันทึกความคืบหน้าของงาน การทำรายงานการอนุรักษ์ การดูแลรักษา เพื่อป้องกันไม่ให้เสื่อมไปตามเวลาอันควร โดยการแนะนำการใช้งานให้ประชาชน และการตรวจสอบ ประเมินผลและส่งมอบงาน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์ พุทธสถาปัตยกรรม สกุลช่างลำปาง ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง” สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ความเป็นมาและลักษณะองค์ประกอบของพุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปางมีพัฒนาการทางพุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง โดยถือว่าวัดพระธาตุลำปางหลวงนั้นเป็นวัดที่สำคัญ เป็นแม่แบบของพุทธสถาปัตยกรรมในหลากหลายพื้นที่อีกทั้งยังมีประวัติศาสตร์ยาวนาน หลายยุคหลายสมัย มีพุทธสถาปัตยกรรมที่สมบูรณ์ สามารถทำให้ได้มาศึกษา เรียนรู้ถึงความเป็นมา ตัวพุทธสถาปัตยกรรม เหตุผลและสาเหตุในการก่อสร้างพุทธสถาปัตยกรรม สอดคล้องกับอนุวัติ เจริญศุกกุล (2525) ที่กล่าวว่า วัดพระธาตุลำปางหลวงเป็นวัดที่มีความสมบูรณ์ทางด้านวัฒนธรรม วรลัญจก์ บุญสุรัตน์ (2544) กล่าวถึงองค์ประกอบของพุทธสถาปัตยกรรมของวัดพระธาตุลำปางหลวงมีการแสดงเรื่องราว

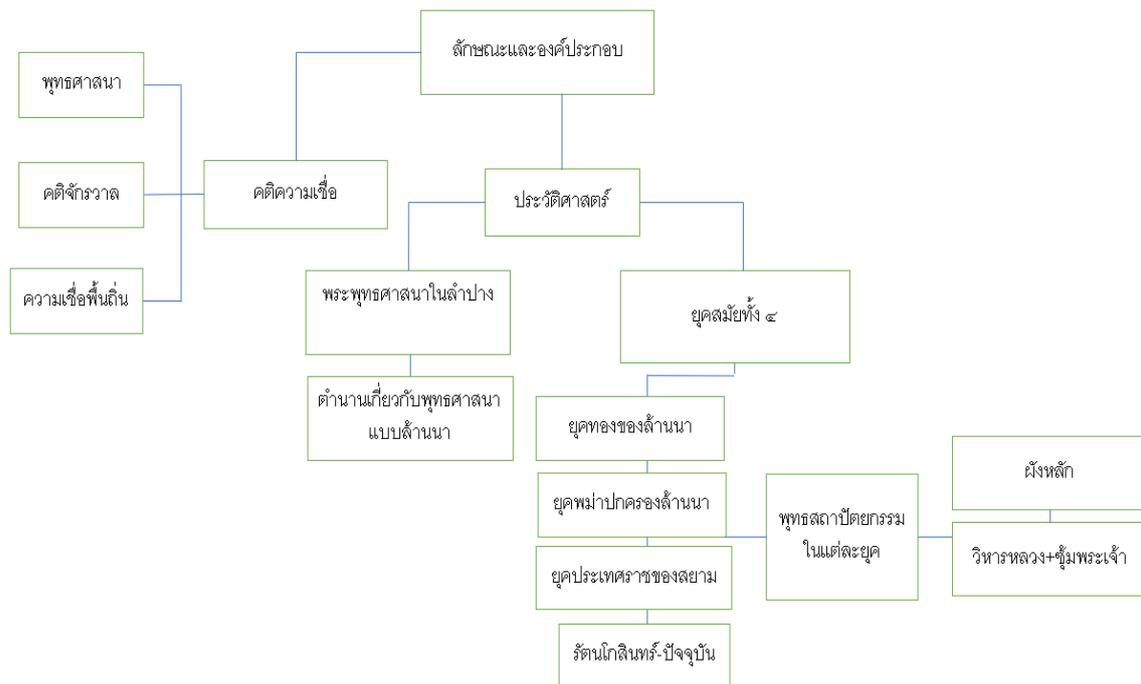
ของคติ ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คติจักรวาล องค์ประกอบของพระวิหารนั้น สร้างมาจากวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา มีการนำสัตว์ป่าหิมพานต์มาใช้ในงานมากมาย เช่น ลายขุ้มโขง หน้าบัน แผงแล

ดังนั้น การศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของลำปางของวัดพระธาตุลำปางหลวง โดยมุ่งเน้นไปยังพุทธสถาปัตยกรรม ทั้งในส่วนของผังและรายละเอียดไปยังพระวิหารหลวง เพื่อศึกษาถึงส่วนประกอบอื่น ๆ ที่ปรากฏในตัวพุทธสถาปัตยกรรม จนในที่สุดยอมรับว่าวัดพระธาตุลำปางหลวงเป็นพุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปางที่สมบูรณ์ที่สุดเป็นต้น

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 นำเสนอรูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งมีความโดดเด่นจากการผสมผสานคติความเชื่อ เทคนิคช่าง อิทธิพลจากบริบทบ้านเมือง และงานศิลปกรรมสถาปัตยกรรมจากช่างสกุลอื่นที่เข้ามา ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและเทคนิคช่าง แต่เอกลักษณ์สกุลช่างลำปางก็ได้ถูกรักษาอีกทั้งยังมีพัฒนาการด้านเทคนิคช่างเพิ่มเติมขึ้นมาในแต่ละยุค โดยรูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์มีลักษณะ 3 อย่าง คือ 1) ฐานวัสดุ เป็นการอนุรักษ์ซึ่งมีกฎบัตรเฮเธนส์เป็นแนวทางในการอนุรักษ์แรกเริ่ม ต่อมาได้มีการปรับปรุงแต่ด้วยในช่วงแรกเริ่มนั้น สถาปนิก ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า อนุรักษ์แบบไม่ทำอะไรเลย ปล่อยให้พังไป จนเห็นว่ามีปัญหา ภายหลังจึงได้มีการตั้งกฎ ระเบียบมีรายละเอียดเพิ่มเข้ามา 2) ฐานคุณค่า เป็นการอนุรักษ์ที่ใช้หลักการ การบูรณะ โดยมีการทำความเข้าใจด้านคุณค่าร่วมกับชุมชน และหาแนวทางในการอนุรักษ์ ที่ใช้วิธีนี้เช่น การบูรณะวัดปงสนุก 3) มรดกมีชีวิต เป็นการอนุรักษ์ที่ผู้คนมีส่วนร่วมโดยการเข้ามาใช้ชีวิตประจำวันทั้งด้านกิจกรรมและพิธีกรรมกับตัวอาคาร นอกจากนั้น ควรมีการส่งเสริมความรู้ เพราะความรู้ความเข้าใจของช่างสลาในปัจจุบันลดน้อยลงไป (กิติโชค สาครมิ่งทรัพย์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 27 กุมภาพันธ์ 2564) เหลือแต่ช่างสมัยใหม่ที่ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปางหรือจัดการเผยแพร่องค์ความรู้ที่สำคัญเพื่อชี้ให้เห็นถึงคุณค่าและลักษณะพิเศษของความเป็นสกุลช่างลำปาง (มัทรี มิ่งเชื้อ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 27 กุมภาพันธ์ 2564) ในการอนุรักษ์นั้นหลังจากที่ทำการศึกษาประวัติความเป็นมา และองค์ประกอบอย่างละเอียดแล้ว สิ่งที่ได้นี้นับว่ามีประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการอนุรักษ์ โดยแนวทางที่ใช้ในการอนุรักษ์นั้น ได้ประยุกต์ให้เข้ากับการอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง (2557) ได้กล่าวว่า หลักการ เทคนิค และวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมโดยเฉพาะดินล้านนา มีความแตกต่างกับในอดีตอย่างมาก มากพอที่จะทำให้ขาดความเข้าใจในการอนุรักษ์ แต่มีแนวคิดที่เป็นเกณฑ์อยู่คือ การรักษาและเห็นค่าความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมเพื่อหวงแหนรักษาไว้ ซึ่งในการอนุรักษ์จำเป็นต้องมีขั้นตอนของการเขียนแบบ หรือมีแบบเอาไว้เป็นเครื่องมือในการพิจารณาแนวทางในการอนุรักษ์ โดย กฤษณ์ อินทรนนท์ (2558) ได้กล่าวว่า งานเขียนแบบนั้น มีความสำคัญสำหรับช่างทุกประเภท ดังนั้นในการอนุรักษ์ เมื่อมีแบบแล้ว ก็สามารถที่จะทำตาม ทั้งการผลิต และอนุรักษ์ชิ้นงานนั้นได้อย่างถูกต้อง

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

รูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์พุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง โดยมุ่งเน้นไปยังพระวิหารหลวงเป็นหลักที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ความเชื่อ และสถาปัตยกรรม องค์ศิลปกรรม เกิดขึ้นในช่วงประวัติศาสตร์อันยาวนาน ผสานกับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อพื้นถิ่น สภาพสังคม ในแต่ละยุคดังต่อไปนี้ 1) คติความเชื่อ วัฒนธรรมดั้งเดิมนับถือผี ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาในล้านนาทำให้มีการประยุกต์จุดเด่นมาใช้ในงานพุทธสถาปัตยกรรม 2) พุทธศาสนา มีคติความเชื่อที่สำคัญเกี่ยวกับการสร้างพระเจดีย์ที่เกิดจากความเชื่อและส่งผลต่อการสร้างพุทธสถาปัตยกรรม 3) คติจักรวาล เป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับคติจักรวาลที่หลอมรวมกับพุทธสถาปัตยกรรม รวมถึงแนวคิดการปกครองที่มุ่งเน้นศูนย์กลางของจักรวาลและศูนย์กลางการปกครอง 4) ความเชื่อพื้นถิ่น โดยการใช้ไม้ศักดิ์สิทธิ์เพื่อทำเสี้ยววัด อารักษ์วัด ซึ่งวัดพระธาตุลำปางหลวงให้ความสำคัญกับไม้ชะจาว 5) ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมที่ปรากฏในทำให้ได้เข้าใจช่วงเวลาต่างๆ ที่สร้างรวมถึงแรงจูงใจ เทคนิคช่าง 6) พระพุทธรูปในลำปาง ตำนานทางศาสนาของล้านนาหลายฉบับได้กล่าวถึงเรื่องของพระนางจามเทวี และตำนานเกี่ยวกับพระธาตุต่างๆ ทำให้เราสามารถศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบความเชื่อ ความเลื่อมใสของพระพุทธศาสนาในลำปาง

สรุป

การวิจัยเรื่องนี้สามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังนี้ ประการแรก ในด้านของความ เป็นมาและลักษณะองค์ประกอบของพุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง และพัฒนาการของพุทธ สถาปัตยกรรมนั้น ว่าความสำคัญในหลายด้าน คือ ทำให้เราได้ทราบและเข้าใจเกี่ยวกับช่วงเวลาของการ ก่อสร้าง การบูรณะ การเลือกใช้รูปแบบทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรมนั้น ๆ อันแสดงให้เห็นถึงความ สอดคล้องกับคติความเชื่อ ทั้งในส่วนของคติความเชื่อพื้นถิ่นเดิม คติทางพระพุทธศาสนา คติจักรวาล เป็น

ต้น อีกทั้งยังเข้าใจได้ถึงวิถีชีวิต การเมืองการปกครอง และที่สำคัญคือเป้าหมายในการก่อสร้างและการบูรณะเรื่อยมา จนทำให้พุทธสถาปัตยกรรมนั้น ยังคงสภาพอยู่ได้มาจวบจนถึงปัจจุบัน

ประการที่สอง รูปแบบและแนวทางในการอนุรักษ์ จากการศึกษาเรื่องราวของประวัติศาสตร์ทั้งด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม การบูรณะเรื่อยมา พบว่า ในการบูรณะแต่ละครั้งนั้นใช้งบประมาณมหาศาล บุคคลที่จะสามารถทำการบูรณะได้นั้น ต้องเป็นระดับของผู้ปกครอง หรือพระสงฆ์ โดยมีช่างที่มีความเต็มเต็มที่ที่จะก่อสร้าง หรือบูรณะด้วยความตั้งใจ ซึ่งมีความแตกต่างกับในปัจจุบันพอสมควร เพราะโดยส่วนมากกลายเป็นธุรกิจไปแล้ว อีกทั้งงานช่างเฉพาะทางนั้น ยังหาได้ยากอีกด้วย จึงสรุป รูปแบบและวิธีการอนุรักษ์ให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับพุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์สืบต่อไปได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การศึกษาพุทธสถาปัตยกรรมสกุลช่างลำปาง สามารถนำมาปรับเปลี่ยนต่อยอดไปยังงานพุทธสถาปัตยกรรมอื่น ๆ ได้อีก เพื่อเป็นประโยชน์ในการรวบรวมข้อมูลสำหรับการอนุรักษ์ในอนาคตต่อไป

1.2 การรวบรวมข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับพุทธสถาปัตยกรรม และองค์ประกอบอาคารสกุลช่างลำปางนั้น เป็นการต่อยอดการอนุรักษ์ไปในตัว ถือเป็นเผยแพร่และสืบสานคุณค่าเหล่านี้ไว้ ควรได้รับความร่วมมืออย่างดีจากชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไม่ควรปิดบังข้อมูล

1.3 ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ และการอนุรักษ์ พุทธสถาปัตยกรรมนั้น เป็นสิ่งที่ยังไม่กว้างขวางมากนัก จะเป็นเรื่องที่ดีและสามารถปลูกจิตสำนึกในการรักษา หวงแหน เอาไว้ให้กับคนรุ่นหลัง หากมีการเผยแพร่ความรู้ ผสานกับการอนุรักษ์ สู่ชุมชน คนทั่วไป

1.4 คนในท้องถิ่นหรือคนที่สนใจที่ควรได้รับโอกาสในการศึกษา เรียนรู้ กระบวนการเทคนิคช่าง เพื่อส่งเสริมให้ผู้ที่มีสนใจสามารถเรียนรู้ได้ ดังนั้นควรมีการจัดสรรงบประมาณในการศึกษาด้านนี้เพื่อรักษาเทคนิคช่างเอาไว้

1.5 สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และดูแลรักษาตัวอาคารนั้น ควรให้ข้อมูล และแบ่งปันองค์ความรู้ กับชุมชน ผู้คนที่สนใจในการศึกษาเกี่ยวกับพุทธสถาปัตยกรรมลำปาง วัดพระธาตุลำปางหลวง เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ และเพื่อคนรุ่นหลังต่อไป

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ควรศึกษาพุทธสถาปัตยกรรมอื่น ๆ ที่มีรากฐานลักษณะสกุลช่างลำปาง เพื่อเป็นการสืบสานองค์ความรู้ และเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์ ได้แก่ วัดไหล่หิน วัดปงยางคก เป็นต้น หรือ เจาะลึกข้อมูลรายละเอียดของอาคารอื่น ในวัดพระธาตุลำปางหลวงเพื่อเพิ่มเติม จะสามารถทำให้มีฐานความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรม คติความเชื่อ ทั้งทางพระพุทธศาสนา และคติอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องรวมถึงได้มีมุมมอง และหาวิธีในการอนุรักษ์ในรูปแบบอื่น ๆ อีก เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2534). *แหล่งประติมากรรมภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2551). *วัดพระธาตุลำปางหลวง : ระเบียงคด ภูมิพระแก้ว และหอไตร*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2541). *ลำปาง : นครเขลางค์แห่งลุ่มน้ำวัง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- กฤษณ์ อิทรรณท์. (2558). *พื้นฐานช่างก่อสร้าง*. นนทบุรี: คอร์ฟิงก์ชั่น

- กิติโชค สาครมิ่งทรัพย์. (2564, 27 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์โดย พระดัตตวัสน์ รินชุมภู [การบันทึกเสียง].
กลุ่มช่วยเหลือศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปงสนุก, ลำปาง.
- มัทรี มิ่งเชื้อ. (2564, 27 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์โดย พระดัตตวัสน์ รินชุมภู [การบันทึกเสียง]. อาจารย์วิชา
สังคมและศาสนา โรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัย, ลำปาง.
- วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. (2544). *วิหารล้านนา*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง. (2557). วิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมล้านนา. ใน *ล้านนาคดีศึกษา* (น. 234).
เชียงใหม่: สุเทพการพิมพ์.
- สามารถ สิริเวชพันธุ์. (2546). *วิหารโถง ชุ่มโขง สกุลช่างลำปาง*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อนุวิทย์ เจริญศุกกุล. (2525). ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทยศึกษา. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรม
ศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 2, 23-54.

